

مارف ئاغایی و ریالیزمی شیعری

هادی حبیبی (هاوړئ)
(بۆکان)

له رۆحی مرۆفدا دهژین. شیعری مارف له ههوهل چاوپیتیکه وتندا. به ترۆپکی خه یالهوه، رهنګ و بۆنی هه قیقه تیککی بی برانهوه دهدا. مارف شاعیرتیککی راسته قینه یه و سه رنجی خوینهر راده کیشی بۆ «وه رینی گه لایه ک»، «کوژرانی بالنده یه ک»، «پشکووتنی گولتیک» یان «نازارتیککی دهروونی» و ده یان شتی دیکه که خۆی دهلی: «رهنګه ئیمه رۆژی سهدان که رت بیانین» (۲) و له هه ریه که له وانهدا، هه ستیک به دنیا یه که هه قیقه ته وه ده رده بری.

مارف شاعیرتیککی ریالیسته و شیعره کانی له حال و هه وای مه کته بی ریالیزمدان. پیم خۆشه پیتش له باسکردنی لایه نه ریالیزمیه کانی شیعری مارف، پیتنسه ی شانفلووری و مووپاسان له ریالیزم بنوسمه وه. شانفلووری، نووسه ری فه رانسه یی، دهلی: «ریالیزم یانی ته ماشاکردن له مرۆقی ئه مرۆ به چاویلکه ی ژیا رتیککی نوپوه» و مووپاسان (رۆمانتوسی فه رهنسی) دهلی: «ریالیزم یانی که شف و باسکردنی ئه م وه زعه ی که مرۆقی هاوچه رخ تیبیدا دهژی»، به و مانایه که هه مرۆقی له چاخ و زه مانه ی خۆیدا، به هه قیقه ت چون دهژی، ئیمه که شفی ئه و چون دهژی به که یین. ئه ده بیاتی ریالیستی باسی کۆمه لکه ی سه رده می خۆی ده کا که کۆمه لکه یه ک هه یه و نووسراوه یه کی ئه ده بی، ده بی مه به سته گه لی ئه و کۆمه لکه یه روون بکاته وه. ئامازه به وهش بکه م که ریالیزم له پیتشدا بۆ به ریه ره کانی له گه ل روتی «هونه ر بۆ هونه ر» دا هات و له سه ره تا وه ئه و مه کته به له شتیه کاریدا دهستی پیکردو دواتر هاته مه یدانئ ده ده بیاته وه و هه وه ل هه نگا ویشی به ره و رۆمان بوو. (۳) به لام دیاره شیعریش وه ک به شتیک له هونه ر له شوین وه رگرتن له م مه کته به، بیبه ش نه بوو، دواتر ئه م مه کته به له سه ر شیعری زۆریه ی شاعیران شوینی دانا، وه ک له ئه ده بیاتی ئه لماندا «دهمل» و «هولتز» شاعیرانی ریالیستان و له ئه ده بیاتی هاوچه رخی فارسه کانداندا فروغ و... تاد. با بیینه وه سه ر باسی خۆمان، گوتمان مارف شاعیرتیککی ریالیسته و

پاشایی، نووسه رتیککی فارس، دهلی: «شیعر ئه وکاته زیندوو ده میتنی که له ئیمه دا بری، چ شیعری دوتنیکه بی، چ شیعری ئه مرۆ» (۱) له درتیه ی ئه م قسه یه دا ده کړی بلتین رهنګه شیعری سهدان سال له وه پیتش نووسرا بی و هه ر زیندوو ش بی، چون له گه ل مرۆقی هاوچه رخی خۆیدا ژیا وه رهنګه شیعری ئه مرۆکه نووسرا بیته وه، به لام ته مه نیککی که می بووی و زوو مرد بی چونکه پتیه ندیبه کی به ژیا نی مرۆقی سه رده می خۆیه وه نه بووه، له گه ل ئه وه شدا «نیما» و «شاملوو» له سه ر ئه و با وه رهن که شیعری ده بی له خزمه ت پیتشکه وتن و سه رکه وتن مرۆق و کۆمه لدا بی. ئه وه هه ر ئه و شیعریه یه که له رۆحی مرۆفدا دهژی و پیتیه پتی ژیا نی مرۆق ئالوگۆری به سه ردا دی. ئه وانهم کرده پیتشه کیبه ک بۆ ئه وه ی بلتیم مارف ئاغایی شاعیرتیکه که شیعره کانی

مارف ناغالی

وشه ته گبیری پئی ناکا. به لآم نا! شاعیر، باران، ریواری
 پوژانی بی خۆر و شهوانی بی مانگ و ئەستیره،
 کۆچکردوی ولاتی ئەستیره و ههورو با، پاکترین
 هاوهرگهز بۆ گریان ده دۆزیتته وه و بۆ مردنی دهگری. ئەم
 بارانهی که مرۆقتترینی دلدارانه. باران هیمای پاک و
 پووناکی و رزگارییه ئەو رزگارییهی که شاعیر بۆ
 دهگری و به یاد و بیره و هری تازه یه وه فرمیسک ده پێژی.
 شاعیر چه واشه یه و به دەم خه ونه کانییه وه ون بووه و بۆته
 پوختیکی سه رگه ردان و چاوه پروان، ئەو چاوه پروانهی که
 هاوار دهکا یان به بلتسه یان به شه پۆلم بسپێرن:

خه ونه کانم و نیان کردووم
پوختیکی سه رگه ردانم و چاوه پروانم
که یا خنکان و یا سووتان
به بلتسه

یا به شه پۆلم بسپێرن

ئاو ته خوازی و چاوه پروانی له شیعیری مارفدا
 هه قیقه تیکی گه وره یه. مارف ئاو ته خوازیکی بی
 ئۆقره یه، چاوه پروانیکی خهسته یه، ئەو ئاو ته خوازی و
 چاوه پروانییه له زۆریه شیعه رکانیدا وهک «هیوا، دیدار،
 قو ناخ، چه واشه، خه... تاد» ده بیند ری که به پروای من
 دوو پات کرد نه وهی ئاو ته خوازی و چاوه پروانییه، به لآم هه ر
 جار به چه شنیک.

لایه نیکی تری ریالیزمی شیعیری مارف خۆشه ویستی
 خاک و وه ته نه. بالاترین خۆشه ویستی شاعیریش،
 خۆشه ویستی وه ته ن و ئاو دهانی خاک و براهه تی میلله ته
 وهک دواتر ده بینن که بالاترین رقی شاعیر، رقی له
 ناکۆکی و دوو دلی و رقی له برا کوژی و خاپوور کردنی خاک
 و وه ته نه. ئاو اتی هه ره به رزی شاعیر ئەوه یه که هیمن
 وته نی «ئاره زومه نیشتمانم ئاو دهان بی و بی قره»
 مارف له شیعیری «داوا» دا له سه ره تا وه خۆشه ویستی
 نیشتمان ئاوا ده رده بری:

کاتیکی شیعیری خۆشه ویستی تو ده نووسم
- ده ست به تکا -

وشه دوای وشه چاوه رین
ده پیم بلتی ئەمن کامیان هه لبرترم
خاک، نیشتمان، ولات یا زید؟

ئهو نه دهی نیشتمان خۆش ده وی، نازانی به کام نیو
 بانگی بکا: خاک، نیشتمان، ولات یا زید؟،
 کاتیکیش بی ری دوو ر بوو نه وه له بالای نیشتمان دهکا،
 دیسان وشه، ده ست به تکایه.

شاعیر نازانی ژان، نازار یا ده رد و ئیش، کامیان
 به جیبیلتی، گری ئەم ئەشقه، ئەوه نه ده له شاعیردا به تینه،

زۆریه شیعه رکانی بۆنی تایه تمه ندییه کانی مه کته بی
 ریالیزم ده دن. مارف شاعیریکه خۆی فریو ناداو هه ر
 شتی ههستی بی زوین، بۆی ده نووسی و هه رچۆن ئیلهامی
 شیعیری بۆ بگری، ئاواش شیعه رکه ی ده نووسیته وه.

مارف شاعیری ئاو ته خوازی و چاوه پروانییه،
 ئاو ته خوازی و چاوه پروانی شاعیر لاسایی کرد نه وه نییه و
 شاعیر به هه ق ئاو ته خواز و چاوه پروانه. له شیعیری
 «گومان» دا که ده کری به رده نگی شیعه رکه خۆی بی،
 باسی ئەم هه قیقه ته دهکا که تو ناتوانی ئاو ته
 هه لوه ریوه کانت بژمی ری، ناتوانی فرمیسکه کانی هه وری
 چاوه پروانیت بژمی ری، ئاو اتی مردووی تو له ژمار نایه و
 هه لژانی فرمیسکی هه وری چاوه پروانیت بۆ نازمی ری:

دار رهنگه بتوانی بلتی
چه ند فرمیسکی زه ردی گه لا

له چاوانی هه لوه ریون

هه ور رهنگه بتوانی بلتی

چه ند په پوله ی سپی به فر

له چاوه کانی فریون

نا، نا، تو ناتوانی بلتی

که چه نه داری ئاو ات، گه لایان لی هه لوه ریوه
چه نه داری چاوه پروانیت فرمیسکیان لی باریوه
 شاعیر غه ریبه و له م ولاته دا هاوهرگه زیک بۆ گریان
 نادۆزیتته وه. شاعیر بی که بی ویستی خۆی دهگری و
 فرمیسک پرسی پئی ناکا، بی ویستی خۆی ده نووسی و

که شاعیر ده‌بیته خاک، خاکجی که توانای کۆچی نییه و
ئه‌وه‌ش ده‌بیته رازی مانه‌وه‌ی هه‌میشه‌ی شاعیر له‌م
ولاته‌دا:

خاک

توانای کۆچی نییه

ئه‌وه‌یه رازی مانه‌وه‌ی هه‌میشه‌ی من

له‌م ولاته‌دا

مارف کاتجی باسی ئەشق به نیشتمان ده‌کا، به‌هه‌قیش
ئاشق به نیشتمان. ناسر وه‌حیدی نووسه‌ری هیتزای
ولاته‌که‌مان ده‌لجی: «مارف سه‌باره‌ت به زیده‌که‌ی
ئه‌وینیکی به‌رزی ئەفلاتوونی هه‌یه. ئاواته‌خوازه هه‌موو
گه‌له‌که‌ی به‌چاوی ئەو نیشتمان بیین، به رۆحی ئەو له
نیشتمان بگهن، به دللی ئەو خۆشیان بوئ، نیشتمان
له‌ناو دللی شاعیردا و شاعیر له‌ناو نیشتماندا و هه‌ها
تی‌که‌هالاون، هه‌یج کامیان ناتوان به‌بی یه‌ک هه‌لبگهن،
شاعیر زۆرجار ده‌بیته نیشتمان و بو خودی شاعیر
ده‌دوئ: (٤)

ناتناسم نا،

هه‌رچه‌ند وه‌کو هه‌ناسه‌ی و

ده‌رۆج و گیانم خزیوی

به‌تۆ نامۆم

هه‌رچه‌ند وه‌کو خۆم

له‌ ئاوتینه‌ی رووبه‌روومدا راوه‌ستاوی

بو تۆ ده‌گریم

- ئە‌ی شاعیره غه‌مباره‌که-

بو به‌ چاره‌نووسی منا گریژ دراوی؟

ئەشق به نیشتمان، دیسان له زۆریه‌ی شیعه‌ره‌کانی
مارفدا وه‌ک «وینه، موعجیزه، چه‌مه‌ر، خۆزگه،
خۆشه‌و‌یستی، په‌یام و.. تاد» ده‌بیندری که
خۆشه‌و‌یستی نیشتمان هه‌رجار به شیوه‌یه‌ک دووپات
ده‌بیته‌وه.

لایه‌نیکی تری ر‌یالیزی شیعی مارف، شه‌ری نیوان
مه‌رگ و ژیان، گه‌نجی و پیری، دیتنه‌وه‌و ونیوون،
تامه‌زرۆبی و ر‌یژگاوی و.. تاد، که ئەگه‌ر سه‌رنج بده‌ین
له‌ ئاکامدا هه‌موویان به‌شه‌ری نیوان مه‌رگ و ژیان
کۆتاییان پیدئ، که شاعیر وه‌ک چاره‌نووسیکی ته‌سلیم،
چه‌واشه‌ی نیوان شه‌ری مه‌رگ و ژیان، مارف له‌شه‌ری
نیوان مه‌رگ و ژیاندا سه‌رگه‌ردانه، زه‌وی سه‌خت و
ئاسمان دوورو شاعیر له‌نیوان به‌ردو باراندا په‌ر‌تشانه. له
شیعی «ته‌نگه‌به‌ر»دا، شاعیر له سه‌ره‌تاوه مردن به
باران ده‌شوبه‌ینتی که له ده‌وربه‌ریدا به‌خور ده‌بارئ،
زه‌مان وه‌ک -با- یه‌ک وایه که به توندی له‌به‌ر بارانی

مردن هه‌لدئ.

زه‌مان نامری و ده‌ست له ده‌ستی بارانی مردندا،
ته‌مه‌نی به‌فر که‌م ده‌که‌نه‌وه. به‌فر هیتمای ژیان، ژیانیک
که چه‌شنی به‌فر که‌م ته‌مه‌نه، ژیانیک که له‌شه‌ری نیوان
مردن و قه‌زاو قه‌ده‌ردا زۆرتین زبان ده‌با. ژیانیک که
جاریکی تر ده‌بیته لک و له شه‌ری نیوان دار و -با- دا
زۆرتین زبان ده‌با.

شوبه‌اندنی مردن به باران، ئەوه‌په‌ری نائومی‌دییه.
ده‌لیتی زه‌مانه هه‌ر مردنه و مرۆقجی نییه، ئاخ‌ر شاعیر تا
زیاتر له‌خۆی نزیک ده‌بیته‌وه، زیاتر له بوونی خۆی
دل‌ساردو نائومید ده‌بی. ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل خۆی ده‌لجی که
بلیتی رۆژی به‌و راستییه بگه‌م که تراویله‌که‌م:

ئه‌ری من کیم

تا زیاتر له‌خۆم نزیک ده‌به‌وه

زیاتر له بوونم،

دل‌سارد... ناهومید

بلیتی رۆژیک بی

به‌و راستییه بگه‌م: من تراویله‌که‌م!

شه‌ری دووه‌م، شه‌ری نیوان گه‌نجی و پیرییه. شاعیر
رواله‌تیکی ئاشکرای هه‌یه، به‌ رواله‌ت گه‌نجی گه‌نج،
به‌لام له ده‌روونا پیری پیره، بوئه شاعیر ده‌ترسج که
ناچار بی، ده‌روونی له‌و دیوی رواله‌تی بنیژئ:

به‌ رواله‌ت گه‌نجی گه‌نج

به‌ ده‌روون پیری پیر

ده‌ترسج زۆر زوتر ناچاریم ده‌روونم،

له‌و دیوی رواله‌تم بنیژم.

شه‌ری سییه‌م، شه‌ری نیوان دیتنه‌وه‌و ونیوونه. شاعیر
دیتنه‌وه‌ی خۆشه‌و‌یسته‌که‌ی پی سه‌خته، ته‌نانه‌ت کاتجی
له‌گه‌تیدایه، له‌م به‌شه‌دا شاعیر وا هه‌ست ده‌کا هه‌رچه‌ند
له‌ مه‌عشووقه‌که‌ی نزیکترین، دیسان لیی دووره، بوئه
دیتنه‌وه‌ی مه‌عشووقه‌که‌ی به سه‌خت ده‌زانجی کاتجی
له‌گه‌ل‌یدایه، هه‌ر وه‌ک ون بوونی به‌ دژوار ده‌زانجی،
ته‌نانه‌ت ئەو ده‌مه‌ی لیشی دووره:

دیتنه‌وه‌ت چ سه‌خته

ته‌نانه‌ت ئەو ده‌مه‌ی پتیکه‌وه‌ین

ونیوونت چ دژوار

ته‌نانه‌ت ئەو ده‌مه‌ی لیک دوورین.

ئاخۆ له هه‌ر یه‌ک له‌م دوو لایه‌نه شیعییانه، مارف
هه‌ست به چه‌واشه‌بوونیک ناکا؟ لایه‌نیکی تر
تامه‌زرۆبوون و ر‌یژگاوی بوونی ئاکامه، مارف شه‌ری
نیوان تامه‌زرۆبوون و ر‌یژگاوی له شیعی «شه‌پۆل»دا،
ده‌رده‌په‌رئ که تۆ به‌ستیپتیک بووی، عومریک چاوه‌روانی

**له لکوه ههتا زهوی
تهمنیش تهنیا یهک جار ژیان
له گریانی کاتی له دایک بوونهوه
تا فرمیتسکی دهمی گیاندان.**

له شیعرى «پهنا» دا، شاعیر تهنا نهت هانا بردن بو
شیعیریش ههر به دووپات بوونهوه دهزانى، وهک ههمیشه
کاتیک هه وری ههستى له دهروونیا دهگرمینى و بهرپژنه
بارانى وشه دهبارینى، شاعیر پهنا دهباته چه تری

ئاوریشمینى شیعیرتیکى نوئى:
**ئهو دهمانه ی هه وری ههستیک
له دهروونیا دهگرمینى و بهرپژنه
بارانى وشه دهبارینى
پهنا ده بهم**

بوژتر چه تری ئاوریشمینى شیعیرتیکى نوئى.

لایه نیکى تری ریالیزمى شیعرى مارف، تووره بوون
به رانبهر به گه له که یه تی، ئه و به شه که ده مه وئى زیاتر
له سه رى بدویم، ریالیزمى جیا وازوه ده کرى بلتین
ریالیزمى ره خه ییه «رئالیسم انتقادى». مارف له م
به شه دا ره خه گری ولات و نیشتمانى خو به تی. له نیتو
فارسه کانیشدا «جه مالزاده» نووسه رتیکى ریالیزم و
ره خه گری کۆمه لى خو به تی وهک له مه ر زۆریه ی
نووسراوه کانی هیدایه تیشدا ئه م قسه یه کراوه (5). له
هه ر حالدا مارف ره خه گره و تووره یه به رانبهر به
گه له که ی. ئه م هه سته له شیعرى «په یام» دا که به داخه وه
نا ته و او ماوه - خو بایه شاعیر ئاوا ده ست پیده که؛
سووره گول دوا هه ناسه مان بو هه لده کیشى، مندالى
سه رلانک و پیرى سه ر لیواری گوڤر بۆمان ده گرین، بالى
په پوله چه شنى به فر هه لده وه رن، سه رى سپى کۆتر وهک
ته رزه ولاتى له شیان به جیدیتلن، رۆح و گیانى شاعیر له و
ده رده دا تک تک هه لده وه رى و که س هه سته پیناکا.
لای مرۆف هیچ، لای بالنده ش، لای زیندوو هیچ لای
کوچکردووش، لای خه لک هیچ، لای خو شمان، لای
ئه مرۆ هیچ، لای سبه بنیش ئا پروومان چوو. فرین و به هار
ولاته که یان به جى هیشتووین، له جى باران، خو لمان
به سه ردا ده بارى، له گه ل یه ک نامۆین، چاو پر که لاک و
ده ست پر تاوان و دل پر که مین و گوئ پر له ره مزى شه ره.
دوژمنى ده ست و قاچیکى دیکه مانین، ئه م وینانه،
شاعیر وه گریان ده خه ن و ده لى:

**مبووره ئه مشه و برینت ده کولتیمه وه هه لده بجه گیان
ئه رى زامى پینچ هه زار شه هیدى یازده ی نازار پر
نیشتر بوو
یا یه ک که سى برا کوژى؟**

ئاوى زه ریات ده کرد شه بۆلێک هات و توئى خسته ژیر،
ئه و جار زانیت که به ستینى زه ریا یه کى چه نده سویر بووى!
له م شیعه ردا که بیتشک بیرتیکى فه لسه فى تیدایه، مارف
چه ند شاعیرانه ره نج به خه ساری مرۆف نیشان ده دا.
مرۆف وهک به ستینیکه و ئا واته خو ازى گه یشتن به سه دان
شتى هه یه، به لام کاتى پى گه یى، ئه وسا ده زانى که
نه ته نیا داینامرکینى، به لکو ده رده که شى لى گرانتر ده کا:

به ستینیک بووى و ته مهنیک

چاوه روانى ئاوى زه ریا

له نیوه رتیی ژیاندا، شه بۆلێک هات توئى کرده ژیر

ئای که نه تزانى

به ستینى زه ریا یه ک بووى

ئه و نه ده سویر!

له شیعرى (تراویله که) شدا، دیسان شه رى نیتوان
تینوتتیبى شاعیرو سه مای بریقه دارى تراویله که کان
به رچاوه. هه روه ها شه رى نیتوان ته نیایى شاعیر و
هه ناسه ی پاییزى ئاشنا نامۆکان. له به شى ناخرى
شیعه ره که شدا شه رى نیتوان نازادى و یاده تاله کانى
رۆژانى نیتو زیندان. دیسان له شیعرى «هیاو» دا شه رى
چراو - با -، شکۆفه و خه زان، مرۆف و چاره نووس،
ئا شکرایه که له هه قیقه تدا هه ر شه رى نیتوان مه رگ و
ژیا نه. لایه نیکى تری ریالیزمى شیعرى مارف، دووپات
بوونه وه یه کى تری هه میشه ییه که شاعیر له و دووپات
بوونه وه زاله دى و ئاواتى تازه بوونه وه ی هه یه. ئه و
هه سته له شیعرى «قوناخ» دا به رچاوه. ره نگى ته مهنى
یه کساله ی سروشت، شین و زه ردو سپییه، ره نگى
ته مهنى یه کجاری مرۆف مندالى و لاوى و پیرییه. هه ر
دووپاته و دووپات. چ ده بوو تازه بوونه وه یه کى بى دووپات
ببوا یه:

شین، زه ردو سپى

ره نگى ته مهنى یه کساله ی سروشت

منال، لاو و پیر

ره نگى ته مهنى یه کجاری مرۆف

ئای له کوئى، له کوئى تازه بوونه وه؟

له شیعرى «ئه زموون» دا دیسان ئه م هه سته ده بیندرى،
ئه گه ر سه رنج بده یین، مرۆف له م شیعه ردا ته سلیمى
یه کجاری چاره نووسه، چاره نووسیکى دووپات،
چاره نووسى که شاعیره دلناسکه که مان وه ناله دینى:

ته نیا یه ک جار

هه لفرین ته جره به ده کا

که لا

له پاییزدا

**نهری دووکتلی کیمیاوی هلمژین ناخوشتتر بوو
یا هه‌وای ئیستای شاره‌زور؟
هه‌لوه‌رینی هه‌موو چۆزی «باغی میر» و دار هه‌ناری
ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی ناخوشتتر بوو
یا ژاکانی تاقه یه‌ک گوتلی ئیستاکه؟**

له‌ داخی ئەم ده‌رده، شاعیر ئیتر گوتی بۆ رادیۆ هه‌لناخا، رۆژنامه ناخوینیتیه‌وه، چاو له‌ ته‌له‌فیزبون ناكا، بۆ ئه‌وه‌ی هه‌وآل و باس و مه‌یدانی شه‌ر، نه‌بیستی و نه‌بینی شاعیری شاعیر له‌م به‌شه‌دا، ته‌نیا خوین و شه‌ر و مه‌رگ و گریانه.

شاعیر دلپاک و ناشتی‌خوازه، به‌ پێکانی له‌ش راده‌چهنی و به‌ رژانی دلۆپێک خوین، تریه‌ له‌ گیبانی هه‌لده‌ستی. ده‌گری و نزیکه‌ دلێ وه‌ک فرمیتسکیک له‌ چاویه‌وه‌ بێته‌ ده‌ری.

شاعیر خۆی به‌رانبه‌ر به‌خوا، فریشته‌کان، مندالانی باوک کوژراو، مندالانی پاکی ئه‌و‌رۆ و براکوژانی سبه‌ینی، به‌ تاوانبار ده‌زانی شاعیر گه‌ر مندالێکی پیتخواس ببینی، شاعیرێکی بۆ ده‌کا به‌ که‌وش، گه‌ر دایکیکی رۆله‌ کوژراو ببینی، شاعیرێکی بۆ ده‌کا به‌ کوپ، گه‌ر وه‌نه‌وشه‌یه‌کی بیده‌نگ ببینی، شاعیرێکی بۆ ده‌کا به‌ ده‌نگ، به‌لام ئیستا له‌نیو شیوه‌ن و واوه‌یلادا چ بکا، گه‌لایه‌وه‌ هه‌ر به‌ سه‌وزی هه‌لده‌وه‌ری و منداله‌ هه‌ر له‌ لاویدا پیر ده‌بی. له‌ ولاتیکه‌وه‌ ده‌گاته‌ قوربانییک که‌ له‌شی بشاریته‌وه‌.

عاشقی بارینه‌ و به‌ته‌مای بارینی به‌فر و بارانه، به‌لام سام ده‌یگرێ که‌ بارینی گولله‌یه‌ یا توپبارانه.

ژاک دریدا فه‌یله‌سووفی فه‌ره‌نسه‌ ده‌لی: «هه‌ر ده‌قییک خاوه‌ن دووبه‌شه‌، به‌شی هه‌وه‌ل، به‌شی رواله‌تی ئه‌و ده‌قه‌یه‌ که‌ به‌رچاوه‌ به‌شی دووه‌م، به‌شی ژووره‌وه‌ی (باطنی) ده‌قه‌یه‌ که‌ ئه‌و به‌شه‌یان (به‌شی ژووره‌وه‌ی ده‌قه‌که‌» پتویستی به‌ که‌شفکردن و باسکردن و ناساندن هه‌یه‌». (٦) به‌شی هه‌وه‌لی شاعیره‌کانی ماری رهنگیی له‌ چاوپێکه‌وتنی رواله‌تیدا زۆر ساکار بی، به‌لام وه‌ک زه‌ربایه‌ک وایه‌ که‌ ده‌بی بناسری و باس بکری. هه‌ریه‌ک له‌و شاعیرانه‌ی ماری، رهنگیی بتوانین هه‌رچه‌شنه‌ بۆچوونیکمان له‌سه‌ریان هه‌بی. ئه‌دۆنیس «شاعیری هاوچه‌رخ‌ی سووریا» ده‌لی: «هه‌ر هونه‌رمه‌ندێ بیریکی ئینسانی به‌رانبه‌ر به‌ هه‌قیقه‌ت نه‌بی، ناتوانی هونه‌رمه‌ندی زه‌مانه‌ی خۆی بی». (٧) ماری خاوه‌ن ئه‌و بیره‌ ئینسانیه‌ به‌رانبه‌ر به‌ هه‌قیقه‌ته‌کانی ئەم سه‌رده‌مه‌ بوو، له‌و روانگه‌یه‌وه‌ من ماری به‌ شاعیرێکی رپالیست ده‌زانم، ماری به‌ ته‌مه‌نیکی که‌مه‌وه‌ شاعیرێکی

ده‌وله‌مه‌ند و خاوه‌ن زمانیکی ئه‌و‌رۆی شیعیری بوو، به‌ته‌نیا میژوویه‌کی ئه‌ده‌بی بوو، به‌ چاوبلکه‌ی رهنه‌وه‌ ته‌ماشای ولات و نیشتمانه‌که‌ی ده‌کرد، وه‌ک نزار قه‌یبانی که‌ رهنه‌گری ولات و میژووی عه‌ره‌ب بوو، شاملوو-ش له‌ هه‌ندێ له‌ شیعه‌کانیدا رهنه‌گری ولاتی فارسه‌کان بوو، ماریش هاوده‌نگه‌که‌ی عه‌بدوللا په‌شیو، رهنه‌گری ولاتی ئیمه‌ بوو، ماری شاعیرێکی ته‌نیا بوو، شاعیرێک بوو که‌ زۆرجار، کولی گریانیکی خه‌ست هه‌لیده‌گرت و هه‌یج دلپێک نه‌بوو له‌لای بگری، زۆرجار گه‌رووی پر له‌ نازار بوو، هه‌یج بیسه‌ریک نه‌بوو گوتی بۆ راگری و چهند سالیکیش بوو، دیوانی پر له‌ شاعیر بوو، به‌لام هه‌یج خوینه‌ریک نه‌بوو، فرمیتسک و نازارو شیعیری بۆ جی بێتی، ئه‌وه‌نده‌ ته‌نیا بوو که‌ زۆرجار به‌رانبه‌ر به‌ ته‌نیاکه‌ی ئاسمان ده‌بووه‌ ته‌نیا سهر زه‌وی و ئاره‌زووی دیداری ته‌نیاکه‌ی ئاسمانی ده‌کرد، ئاواته‌کانی، ئاسمان، زه‌ریاو چیا بوو، خۆشی ئه‌ستیره‌و ماسی و به‌فر بوو، له‌نیو ئاواته‌کانیدا ده‌ژیاو لیشیان دوور بوو، دلنیا بوو چیرۆکی دلداری قه‌ت دواپی پینایه‌، هه‌لوه‌دای ئه‌شقی بوو، میژوو نه‌توانی بیسوینی، له‌نیو خه‌لک ته‌نیا و به‌ته‌نیاش خه‌لکی بوو.

په‌راویز و سه‌رچاوه‌کان:

- ١- نام همه شعرهای تو (زندگی و شعر شاملو)، ع. پاشایی، نشر ثالث، جلد اول ١٣٧٨
- ٢- گوڤاری مه‌هاباد، ژماره ٣٠، خه‌رمانانی ١٣٨٢
- ٣- مکتبه‌های ادبی، رضاسید حسینی، مؤسسه انتشارات نگاه، چاپ دوازده‌م، جلد اول ١٣٨١
- ٤- وتاری (ماری ناغایی شاعیری هه‌ریمی مه‌رگ و چۆله‌وانی)، ناسر وه‌حیدی، رامان ژماره «٦٠»
- ٥- صادق هدایت درآینه آثارش، موسی الرضا طایفی اردبیلی، چاپخانه هدی، چاپ اول ١٣٧٢
- ٦- تحلیل های روانشناختی در هنر و ادبیات، دکتر محمد صنعتی، نشر مرکز، تهران چاپ اول ١٣٨٠
- ٧- شعر پویای معاصر عرب (رؤیا و کابوس)، دکتر عبد الحسین فرزاد، انتشارات مروارید، چاپ اول ١٣٨٠